

SOORTENBELEID PADDENSTOELEN BIJ PROVINCIE EN GEMEENTE UTRECHT

¹Peter-Jan Keizer, ²Emma van den Dool en ³Bert Tolsma

¹p.j.keizer@planet.nl ²emmavandendool@planet.nl ³lpolsma@gmail.com

Keizer, P.-J., van den Dool, E. & Tolsma, B. 2018. Fungus-friendly management in the province and municipality of Utrecht. *Coolia* 61(3): 163–169.

Recent changes in legislation have led to more responsibility for provinces and municipalities in nature management. This paper comments on some opportunities for fungus-friendly management, that can be triggered by local initiatives.

Met de nieuwe Wet Natuurbescherming uit begin 2017, die o.a. de Flora- en Faunawet vervangt, hebben provincies en gemeenten een nieuwe taak gekregen op het gebied van natuur. In principe krijgen ze hierdoor meer ruimte voor eigen natuurbeleid. Alle provincies hebben recent een provinciale Natuurvisie vastgesteld waarin hun beleid tot behoud en versterking van de biodiversiteit is uitgewerkt.

Veel natuurliefhebbers betreuren dat met de nieuwe wet zoveel minder planten wettelijk beschermd zijn. Hoewel de oude wet zeker niet de meest bedreigde flora ‘beschermd’ en in die zin ook niet erg adequaat was, waren de soortenlijsten waar je iets mee kon als natuurbeschermer toch veel langer dan de huidige. De verplichtingen die de nieuwe wet met zich meebrengt bieden echter weer andere kansen, ook voor paddenstoelen. Zo worden de verplichtingen die voortvloeien uit deze wet in de Provincie Utrecht o.a. vertaald naar aandacht voor het beheer van specifieke paddenstoelenbiotopen. Ook heeft de Gemeente Utrecht, uit onvrede over de nieuwe wet en het wegvallen van de wettelijke bescherming voor o.a. de muurflora waar ze zich al decennialang voor inspant, tot reparatie van de wet besloten, uiteraard voor binnen het gebied van de gemeente. Tevens wordt het gemeentelijk soortenbeleid herzien, nu inclusief paddenstoelen.

Hieronder bespreken we de toegenomen mogelijkheden met betrekking tot de bescherming van paddenstoelen bij provincie en gemeente Utrecht aan de hand van projecten waarin de auteurs van dit artikel participeren.

Provincie Utrecht

In haar beleid richt de provincie zich naast haar puur wettelijke verplichtingen, die met name de soorten betreffen die internationaal van belang geacht worden, ook op een selectie van speciaal in Utrecht in het wild voorko-

Figuur 1. *Kleibosrussula* (*Russula pseudointegra*), ‘icoonsoort’ van de provincie Utrecht. (Foto: Emma van den Dool)

Figuur 2. De Goudporieboleet (*Boletus impolitus*): een van de ‘meeliftsoorten’ bij de ‘icoonsoorten’. (Foto: Bert Tolsma)

Deze ‘parels’ zijn gebieden waar maatregelen geconcentreerd ingezet kunnen worden ten behoeve van het duurzaam voortbestaan van bedreigde soorten. In 12 van deze ‘natuurparels’ vormen paddenstoelen mede de soortgroep waarop de aanwijzing gebaseerd is. Het gaat om terreinen als Fort Rhijnauwen, de landgoederen ten oosten van Utrecht en bij Breukelen, de lanen bij Zeist, en Kwintelooyen bij Veenendaal.

Daarnaast onderscheidt de provincie ook zogenaamde ‘icoonsoorten’, soorten waarvan een belangrijk deel van de totale Nederlandse populatie in de provincie Utrecht voorkomt. Voor Utrecht is de Kleibosrussula (*Russula pseudointegra*) bijvoorbeeld zo’n icoonsoort.

In eerste instantie worden de soortbeschermingsmaatregelen die in een natuurparel uitgevoerd gaan worden, bepaald door de vereisten van de icoonsoorten. Andere bedreigde soorten uit de betreffende natuurparels profiteren ook van deze maatregelen. In een bijlage worden per natuurparel deze ‘meeliftsoorten’ benoemd als ‘ook diverse andere kleibospaddenstoelen’.

Bert Tolsma schreef eerder al (Coolia 60–4, 2017) over het project ‘Groene Kroon’ waarbij provincies prijzen uitreiken voor inzendingen die de biodiversiteit versterken. Het door Tolsma ingediende project ‘Goed bermbeheer voor de Blikkenburgerlaan’ werd genomineerd. Hoewel het niet in de prijzen viel, krijgt het project wel een follow-up van de provincie in de vorm van nader overleg met de gemeente over een betere inrichting van de bermen van deze bijzondere paddenstoelenbiotop. Het project past binnen het beleid voor de natuurparels en is opgeschaald tot het project ‘Optimalisatie van het beheer voor paddenstoelenbiotopen’.

In Utrecht zijn 10 jaar geleden 25 toplocaties specifiek voor kleibospaddenstoelen aangewezen. Overleg en veldbezoek aan een aantal van deze toplocaties dit voorjaar resulteert nu in een door de provincie gefinancierd instandhoudingsbeheer voor een aantal van die locaties op particulier terrein. De eerste gedachte van de provinciaal ecologen was dat er met eenmalige maatregelen wel natuurwinst te boeken zou zijn. Maar al gauw werd duidelijk dat continu beheer het beste zou zijn voor de biotoop. De provincie financiert daarom nu voor diverse toplocaties het regelmatig onderhoud (schoonmaken van opslag en takken en een maairegime aangepast aan de groeiplaats) door de Landschapsbeheerploegen Utrecht – steeds voor een 6-jarlijkse periode. Dat is conform het door de Provincie geformuleerde beleid t.a.v. de natuurparels binnen het rivierengebied, waarbij het er om gaat zo lang mogelijk de oude lanen te behouden door boom- en struikopslag te voorkomen, door maaien

en afvoeren van de bermvegetatie en door het verwijderen van gevallen blad in lanen. En daar kunnen we ons heel goed in vinden.

Gemeente Utrecht

Bij de gemeente Utrecht was al eerder goed soortenbeleid ontwikkeld, dat deels door de nieuwe wet ongedaan gemaakt werd. Dat was reden om eigen beleid te ontwikkelen, waarbij:

- een aantal van de wettelijk niet meer beschermde soorten (meest planten) nog steeds bij het beheer en onderhoud in de Gemeente wordt ontzien; aan de lijst worden zelfs enkele bijzondere in Utrecht aanwezige soorten toegevoegd;
- meer invulling wordt gegeven aan de maatschappelijke trend om rekening te houden met bloembestuivende insecten (bijen, vlinders).

Bij het overleg hierover bracht Peter-Jan Keizer, die als bewoner aan het overleg deelnam, in dat het zinvol is om ook enkele waardevolle soorten paddenstoelen in de overwegingen mee te nemen. Hij bood aan een voorstel te maken, met de nadruk op bewuste voortzetting van het bestaande beheer, en – voorwaarde van de Gemeente – zonder extra kosten. De door Keizer vervolgens in zijn plan voorgestelde soorten dienen vooral als boegbeeld van succesvol beheer waarbij het rekening houden met paddenstoelen een van de uitgangspunten is.

Tot onze grote vreugde heeft de Utrechtse Gemeenteraad het voorstel ‘Bescherming Utrechtse Paddenstoelen’ geaccepteerd. Dat betekent dat de Gemeente Utrecht waarschijnlijk de eerste gemeente is die bij terreinbeheer bewust rekening gaat houden met mycologische waarden.

In het kader hierna volgt de inleidende tekst van het voorstel dat de Gemeente overgenomen heeft als onderdeel van haar natuur- en biodiversiteitsbeleid. De 10 paddenstoelsoorten zijn daarmee opgenomen in de Utrechtse soortenlijst als onderdeel van de Omgevingswet, waarin de wettelijke bescherming geregeld is van groeiplaatsen en leefgebieden van de betreffende soorten. De wet biedt hiermee de gemeentelijke diensten de mogelijkheid actief beleid te voeren voor behoud, en voor het realiseren van goede voorwaarden voor biotoopverbetering ervan.

Figuur 3 en 4. *Populierrussula* (*Russula melitodes*) aan de Joostenlaan en (rechts) *Honingordijnzwam* (*Cortinarius allutus*) aan de Koningsweg. Beide soorten zijn zeer zeldzaam en hebben maar één groeiplaats binnen de gemeente Utrecht. (Foto's: Emma van den Dool)

Figuur 5. *Iepenbuisjeszwam op iep in het Singelplantsoen (Foto: Emma van den Dool)*

We nemen hierna alleen de beschrijving over van één van de tien genoemde soorten, namelijk de Franjeamaniet (*Amanita strobiliformis*)

Het zou zomaar kunnen dat er ook in andere provincies en gemeenten meer mogelijkheden zijn om

bij het terreinbeheer rekening te houden met bijzondere paddenstoelen. Deze soorten worden dan niet langer gezien als hinderpaal bij het werk, maar iets om als provincie en gemeente trots op te zijn. Dus... laat je inspireren en kijk eens welke mogelijkheden binnen jouw eigen gemeente bestaan om met paddenstoelen rekening te houden en neem contact op met de (stads)ecoloog of het Hoofd Beheer Groenvoorziening.

Het gehonoreerde Voorstel Bescherming Utrechtse Paddenstoelen

Inleiding

Gemeente Utrecht heeft aangegeven open te staan voor het verlenen van een beschermde status aan enkele soorten paddenstoelen. Het betreft dan soorten die gemakkelijk herkenbaar moeten zijn en waarvan de gemeente relatief gemakkelijk en zonder extra kosten kan bijdragen aan hun voortbestaan. Door te weten welke soorten het zijn, waar ze voorkomen en wat bij het beheer (wel of juist niet) moet gebeuren, kan de Gemeente hier concreet invulling aan geven.

In onderstaande lijst worden 10 soorten gepresenteerd waar het voorkomen binnen de Gemeente Utrecht van grote betekenis is voor het landelijk voortbestaan van deze soorten. Gemeente Utrecht draagt daarmee een speciale verantwoordelijkheid voor deze soorten.

De lijst bevat informatie over het voorkomen van de betrokken soorten binnen de Gemeente en welke beheermaatregelen vereist zijn voor het in stand houden van de groeiplaats. Over het algemeen betekent het dat het bestaande beheer zonder onderbreking kan worden voortgezet. De functie van deze lijst is dan ook vooral het vragen van aandacht voor deze bijzondere soorten en hun behoud.

Criteria voor de keuze van de soorten

De paddenstoelen zijn een zeer soortenrijke groep van organismen, met in Nederland rond de 5000 soorten. Ook in het stedelijk milieu dragen veel paddenstoelensoorten bij aan de waarde en kwaliteit van de stedelijke natuur. Om tot een zinvolle lijst van te beschermen soorten te komen, zijn de volgende criteria gehanteerd:

- 1. De soort komt voor op het grondgebied van de Gemeente of in door de Gemeente beheerd terrein.*
- 2. De soort dient (tamelijk) eenvoudig herkenbaar te zijn, ook voor niet-specialisten.*
- 3. De soort vervult een ambassadeursfunctie voor een bepaald milieu, d.w.z. door bescherming van deze ene soort profiteren meerdere soorten die in dat milieutype thuishoren.*
- 4. De soort komt voor in een terrein waar de Gemeente (enige) invloed kan uitoefenen op en/of verantwoordelijk is voor het beheer.*
- 5. De soort komt niet algemeen in Nederland voor en de actie van de Gemeente draagt daardoor wezenlijk bij aan het behoud van de soort in ons land.*

Op basis van deze criteria zijn de onderstaande tien soorten voorgesteld:

Soort	Rode Lijst 2008	Zeldzaamheid in Nederland**
1. Franjeamaniet / <i>Amanita strobiliformis</i>	KW	Vrij zeldzaam
2. Goudporieboleet / <i>Boletus impolitus</i>	BE	Vrij zeldzaam
3. Grauwe wasplaat / <i>Hygrocybe irrigata</i>	KW	Vrij zeldzaam
4. Honinggordijnzwam / <i>Cortinarius allutus</i>	BE	Zeër zeldzaam
5. Iepenbuisjeszwam / <i>Rigidoporus ulmarius</i>	GE	Zeldzaam
6. Oranje oesterzwam / <i>Phyllotopsis nidulans</i>	*	Zeër zeldzaam
7. Populierrussula / <i>Russula melitodes</i>	*	Uiterst zeldzaam
8. Robijnboleet / <i>Chalciporus rubinus</i>	GE	Uiterst zeldzaam
9. Ruige melkzwam / <i>Lactarius mairei</i>	EB	Zeër zeldzaam
10. Witte galgordijnzwam / <i>Cortinarius emollitus</i>	TNB	Vrij zeldzaam

KW = Kwetsbaar, GE = Gevoelig, BE = Bedreigd, EB = Ernstig Bedreigd.

** in 2008 nog niet bekend in NL.*

*** volgens Verspreidingsatlas.nl*

Belangrijkste habitats en gebieden binnen Gemeente Utrecht

De belangrijkste habitats en gebieden waar Gemeente Utrecht verantwoordelijkheid voor draagt, zo blijkt uit de lijst van geselecteerde soorten paddenstoelen, zijn:

- 1. Met bomen beplante lanen met mycorrhiza-vormende bomen. Dat zijn bomen die in de wortels een samenleving zijn aangegaan met schimmels, waarvan we in de herfst de bovengronds groeiende vruchtlichamen (paddenstoelen) kunnen waarnemen. Het gaat om o.a. eiken, beuken, linden en populieren.*

Cruciaal is dat de vegetatie in zulke bermen jaarlijks 1× of 2× wordt gemaaid met afvoer van het maaisel. Aanverwante groeiplaatsen bevinden zich in parken. Dergelijke bermen vormen het leefgebied van tientallen soorten paddenstoelen, waaronder diverse zeldzaamheden. Speciaal de op rivierklei gelegen bermen zijn bijzonder waardevol.

Voorbeelden binnen Gemeente Utrecht:

- Maliebaan
- Stadssingel zoals Zocherpark, daar waar eiken groeien
- Lanen in Oud- en Nieuw Amelisweerd [gelegen op gebied van Gemeente Bunnik, maar in beheer bij Gemeente Utrecht]
- Lanen rondom Haarzuilens zoals de Joostenlaan
- Lanen in Universiteitscentrum De Uithof (linde, eik, populier)
- Lanen in Beatrixpark en Lunetten (eik)
- Gazons onder bomen in het Julianapark (eik, haagbeuk, populier)

2. Oude bossen en bospartijen in parken. Cruciaal element in oude bossen is de aanwezigheid van dikke rottende boomstammen. Deze vormen het leefgebied van vele soorten houtverterende schimmels. Opmerkelijk genoeg bevinden de meeste en dikste oude bomen en afgestorven boomstammen in Nederland zich niet in bossen maar in parken en parkbossen. Het in het bos achterlaten van dode bomen is ook zo belangrijk omdat diverse soorten paddenstoelen gebonden zijn aan uitsluitend dikke boomstammen. Het in stukken zagen van gevallen boomstammen is nergens voor nodig en belemmert juist deze categorie van paddenstoelen.

Voorbeelden:

- Oud en Nieuw Amelisweerd. Uiterst waardevol vanwege de dikke boomstammen van eik, beuk en (iets minder) andere boomsoorten;
- Parkbos Haarzuilens;
- In ontwikkeling zijnde jongere parken zoals Park Voorveldse Polder en Park Bloeyendaal. Hier vooral potentiële waarde als voldoende dikke dode bomen worden achtergelaten. Dikwijls zijn er in deze gebieden ook oude lanen aanwezig (zie onder 1.).

3. Onbemest schraalgrasland. In schraalgrasland leven tientallen soorten paddenstoelen die strikt aan dit habitat zijn gebonden. In Nederland, waar vrijwel alle graslanden een intensief agrarisch gebruik kennen, zijn onbemeste graslanden die wel continu beheerd worden zeer zeldzaam en beperkt tot enkele fragmenten in natuurgebieden. Vanzelfsprekend zijn vrijwel alle schraalgrasland-paddenstoelen zeldzame tot zeer zeldzame soorten. Binnen Gemeente Utrecht liggen twee kleine reservaten met schraalgrasland:

- De Zilveren Schaats: oud stuk Waterliniedijk dat door buurtvereniging met steun van de Gemeente wordt onderhouden door middel van schapenbegrazing en maaiwerk;
- De Bijleveld: oude kleiwinning met vegetatiebeheer maaien plus afvoeren van het maaisel.

De mogelijke waarde van het hooiland in het Beatrixpark is nog niet goed bekend; waarschijnlijk is dit grasland nog te jong en te voedselrijk, waarmee het dus in ieder geval potentiële waarde bezit. Door het hooilandbeheer voort te zetten, kan de waarde (voor grasland-paddenstoelen) geleidelijk groter worden.

Dan volgt de beschrijving van de 10 gekozen soorten, waarvan hier, zoals hiervoor aangegeven, alleen die van de Franjeamaniet wordt overgenomen:

1. Franjeamaniet

Kort: Forse, witte amaniet met brede grizig-witte plakken op de hoed en een vlokkige ring. Deze soort groeit in samenleving met bomen, bij eiken of linden.

Waar: Zeldzame soort in Nederland met een concentratie van vondsten in en rond Provincie Utrecht. In Utrecht-Stad: Julianapark, Graszgazon (eik); Uithof, Yalelaan (lindelaan); Kant van het Merwedekanaal – Zeehaenkade t.h.v. Leger des Heils en t.h.v. Vliegend Hertlaan (linde).

Standplaats: Karakteristieke standplaats is in de berm langs wegen, kanalen en parken met eiken- of lindebeplanting met gemaaide grasvegetatie als ondergroei, op kalkhoudende kleibodem.

Beheer: Voorwaarde voor een goede standplaats is het jaarlijks maaien van de vegetatie plus afvoer van het maaisel, bij voorkeur 2× per jaar. Voor Utrecht komt dat neer op het continueren van het gevoerde beheer. In het Julianapark wordt gazonbeheer zonder bemesting toegepast, wat daar blijkbaar voldoet voor deze soort.

Ambassadeur: Gemaaide, onbemeste grasvegetatie op kalkhoudende rivierklei onder bomen in laanbermen en parken. In dit milieu komen vele andere soorten mycorrhizavormende paddenstoelen voor.

Figuur 6. *Franjeamaniet (Amanita strobiliformis) in het Julianapark (Foto: Bert Tolsma)*

